KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., prof. PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, doc. PhDr. J. Matejčík CSc., doc. PhDr. J. Oravec DrSc., PhDr. K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., člen korešpondent SAV, J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 3 — 1969 — ČÍSLO 8

OBSAH

K. Habovštiaková, Ján Hollý a jazyková kultúra . 257

Hlasy o slove

Z výrokov Jána Mihála o jazykovej kultúre 260

***

Čítame Slovník slovenského jazyka 261

V. Uhlár, Režná tkanina a či zrebná tkanina? 265

Rozličnosti

O tzv. Knižnici Nobelových cien. Š. Peciar 267

Novotvar *písačkár* — výsledok jazykovej tvorivosti prekladateľa. A. Ferenčíková 268

Zo slovenských ľudových názvov húb. M. Majtánová 269

Žena, ktorá píše básne. G. Valkovičová 271

Nanebevstúpenie, nanebevzatie. Ľ. Dvonč 272

Nadbytočnosť informácie. V. Betáková 273

O tienistej stránke blahoželaní. F. Sabol 275

Správy a posudky

Za Jánom Mihálom. G. Horák 277

Čakáme na vreckový kalendár bez jazykových chýb. E. Bajzíková 278

Slovenčina v jednej americkej publikácii. J. Janek . . . 279

Ťažkosti so slovenčinou. R. Kuchar 281

Spytovali ste sa

Ísť do susedov a ísť k susedovi, nie do suseda. M. Marsinová 283

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 3 — 1969 — ČÍSLO 8

Ján Hollý a jazyková kultúra

KATARÍNA HABOVŠTIAKOVÁ

Pri nedávnom 120. výročí smrti Jána Hollého (narodil sa 2. III. 1785 v Borskom Sv. Mikuláši, umrel 14. IV. 1849 na Dobrej Vode) bola vhodná príležitosť zhodnotiť jeho básnické dielo i jeho ideový odkaz dnešku. Urobilo sa to na celoslovenskej konferencii 17. apríla 1969 v Trnave.

Pri dôkladnejšom poznávaní básnického diela Jána Hollého, jeho korešpondencie i názorov súčasníkov na básnikovu osobnosť vystupuje veľmi zreteľne nielen básnikov úprimný vzťah k národu, ale i jeho úcta k materinskej reči. Najvrúcnejšie ju vyjadril J. Hollý v Chválospeve na Antona Bernoláka, ktorý sa mal vytlačiť na konci Bernolákovho Slovára[1].

No nielen básnickým slovom zveleboval Hollý Bernolákove zásluhy o rozvoj slovenského jazyka, ale aj sám vo svojej básnickej tvorbe usiloval sa rešpektovať normu Bernolákovej spisovnej slovenčiny. Hollý bol verným zástancom bernolákovčiny. S netrpezlivosťou očakával vydanie Slovára. „Na Slovár Bernolákov ovšem predplácam a ten ostatní od hubi odtrhnutí grajcar ešče bich dal. To je ovšem víborní, znameňití slovár," píše o ňom Hollý v liste Jurajovi Palkovičovi 17. IX. 1826[2]. Pre Hollého bol Bernolák veľkou jazykovou autoritou. Hollý rešpektoval základné charakteristické črty Bernolákovej spisovnej slovenčiny, odchýlky od nej sú v jeho tvorbe nezávažné[3] a sú skôr prejavom akejsi bás-

[1] Porov. J. Ambruš, *Korešpondencia Jána Hollého*, Martin 1967, 39 (ďalej skracujeme len Korešp.). *Chválospev na Antona Bernoláka* však vyšiel tlačou až v Literárnych Listoch III, 1893, č. 6, (81)—85 a v alm. Tovaryšstvo I, v Ružomberku 1893, s. 55—58.

[2] Porov. *Korešp.*, list č. 13, 39. Pozri aj listy č. 14, 15.

[3] O tom som hovorila podrobnejšie na spomínanej konferencii v príspevku *Ján Hollý a Bernolákova kodifikácia spisovnej slovenčiny*. Príspevok vyjde r. 1970 tlačou v zborníku *Pamätník slovenskej literatúry*.

nickej licencie, nie jazykového nedbajstva. „Básňík ňedba ňekdi i na gramaticke puta, abi, keď ňe létať, aspoň mohel poskakovat, v putách aňi pres plot ňepreľeze, mosí zostať pod ňím," nazdáva sa Hollý (v liste z 5. IX. 1835, *Korešp.* 102, list č. 46).

Hollý chcel byť dôsledný i z hľadiska jazykovej normy. Preto napríklad nesúhlasil s návrhom redakčnej rady almanachu Zora, aby sa v textoch jeho básní zmenila koncovka inštr. sg. fem. *-ú* na *-ou*.[4] Na druhej strane však Hollý nezotrvával tvrdošijne na jazykovej tradícii, hoci neprijímal novoty vždy bez výhrad. Svedčí o tom i tento úryvok z jeho listu Martinovi Hamuliakovi z 28. V. 1846: „Na žádost Jejích, abi sa v pesňičkách, v tekste všaďe *j* mesto *g* a *g* mesto *ǧ* potrebovalo, ačkolvek radšej *g* a *ǧ* zadržať chcel, abich si bol od predku do konca stálí, privolujem." *(Korešp.* 191, list 102). Aj v inom liste (list č. 104 z 20. VII. 1846, *Korešp.* 195) Hollý ustupuje od písania *g* namiesto *j*.

Hollému záležalo na jazykovej stránke textu. Nepáčili sa mu pravopisné nedôslednosti. V liste z 29. V. 1846 *(Korešp.* 193) kritizuje chyby a úpravy, ktoré pán Eliáš urobil v Katolickom spevníku z r. 1846, najmä to, že „potrebuje ňekďe *w*, ňekďe *v*" a „substantíva ňekďe velkú, ňekďe malú literú píše". Hollý v liste z 11. VIII. 1846 (list č. 105, *Korešp.* 198) vyslovuje názor, že substantíva by sa mali písať s veľkým písmenom. V tomto prípade Hollý trvá na bernolákovskom spôsobe písania podst. mien.

Hollý venoval jazykovej úprave básní primeranú pozornosť. Vydavateľ jeho poézie Martin Hamuliak mal občas poznámky k jednotlivým Hollého slovám a tvarom. Hollý starostlivo zvažuje, ako by čo bolo správnejšie. Dakedy pripúšťa i dvojtvary a vysvetľuje, prečo volí ten alebo onen z možných tvarov,[5] a prijíma i niektoré Hamuliakové úpravy.[6] Nesúhlasí však s jeho obmedzovaním zdrobnenín vo veršoch, lebo „Selanki milujú diminutíva a u nás je jich sila," bráni sa Hollý v liste Martinovi Hamuliakovi z 10. XII. 1834 *(Korešp.,* list č. 43, str. 98).

Hollý dbal nielen o rukopis svojich básní, ale starostlivo čítal i korektúry. „Na correctorovi najvác záleží, nade všecko pri veršoch," píše Jurajovi Palkovičovi 9. IV. 1828 (*Korešp.* 52, list č. 20). Ak chybu pri prvom čítaní nezbadal alebo ju zabudol opraviť, dodatočne žiadal Hamuliaka o jej skorigovanie.[7]

---

[4] *Korešp.*, str. 47, list č. 43 (Martinovi Hamuliakovi 10. XII. 1834).

[5] Napríklad v liste z 5. IX. 1835 *(Korešp.*, list č. 46, 102) Hollý píše Martinovi Hamuliakovi: *„Pri, v massi* — povedá sa aj *pri pre; v massi, v masse; plťi, plťe* etc. — zdržalo sa *i*, že v nasledujúcich slovách stojí *e*."

[6] Ján Hollý súhlasil s niektorými Hamuliakovými zásahmi. Napr. v liste č. 46 z 15. IX. 1835 píše: „... mesto *jahňa* môže sa položiť *tela: jak tela mléko*".

[7] Porov. Hollého list z 8. VII. 1835 Hamuliakovi *(Korešp.*, list č. 45, 101): „Ve visvetlení slov kdesi sa mi zdá, že laťinské jakesi slovo na *cius* ma sa písať per *tius*. K. p. jako *nuntius*, a ne *nuncius*... Prosím pri corrigovaňí, kebi to *c* na *t* premeňili."

Hollému osobitne záležalo na jazykovej čistote. Mrzelo ho, že sa mu do jazyka dostali lexikálne a iné bohemizmy a zámerne sa vyhýbal používaniu českých výrazov. „Čo sa tíka českích ňekterích slov, kterích však velmi málo je, tím sem sa ja všemožňe vihibal, a tak sem slovíčko *kdiž* nikde nepoložil, ale všaďe *keď*, naši Slováci hovorá *kedi*, a tak *keď*; Češi *kdi* a odtáď *kdiž*", píše Hollý 3. IV. 1833 Jurajovi Palkovičovi *(Korešp.*, list č. 36, str. 83). Hollý pripomína, že to alebo ono slovo možno nahradiť vhodnejším slovenským výrazom. „*Tlačárňa* lepšej bude po slovenski než *ťiskarňa*," píše Hamuliakovi 8. VI. 1835 (list č. 45). „Však mesto *s průvodem* položí sa lepše slovenske slovo: *s próvodem*," poznamenáva zasa v liste z 20. VI. 1846 adresovanom M. Hamuliakovi *(Korešp.*, list č. 104, str. 196). Hollý teda pokračoval v Bernolákovom úsilí dokázať, že slovenčina i po odstránení českých výrazov bude mať dosť vhodných slov, „ktorými by (spoluvlastenci) vyjadrili úmysly srdca alebo aj ktorékoľvek iné veci".[8] A ak by mu nestačila známa nárečová slovná zásoba a slovná zásoba spisovnej slovenčiny, Hollý neváha tvoriť i nové slová, v presvedčení, že „Veršovňík abi mohel víšej sa vinést nad obecnú reč, slova si stvoruje... čo učiní tam, kde pre ňekterú vec v obecnej reči ešče žadného slova ňemá; je prinúten nové si ukovat" *(Korešp.*, str. 83, list č. 36 z 3. IV. 1833 Jurajovi Palkovičovi).

Hollý bol presvedčený, že Bernolákova spisovná slovenčina je najvhodnejším jazykovým materiálom pre poéziu. Svedčí o tom i tento úryvok z jeho korešpondencie: „Jeden luteran (D. Sloboda v Myjave) sam mi to povedal, že bernoláčina je o mnoho sucejša ku selankam než čeština. Ba ovšem ne len ku selankam, ale aj ku všeckomu básníctvu".[9] Hollý zostal verný bernolákovčine až do svojej smrti. Hoci si ho štúrovci mimoriadne vážili a pokladali ho za otca „uprostred sinkóv lalolat počínajúcich",[10] nezapojil sa aktívne do štúrovského hnutia, do almanachu Nitra neprispel a zotrvával na názore, ktorý vyslovil v liste Hamuliakovi (list č. 109 z 25. V. 1847, *Korešp.*, str. 204): „Najlepšej predca malo bit, kebi sa aj pp. slovenskí novinári pridržali bernoláčini. Tato už bola do behu uvedena, ujednostajnená. Proťi ňej nemali (!) ništ ani Horňáci, ba ju ešče, jako sem to od iních medzi ňimi meškajících počul a sam skusil, nad svoju vichvalovali a vác oblubovali." No i napriek tomu, že sa Hollý nepripojil priamo k štúrovcom, predsa ako „hviezda prvej velikosti na nebi poézie slovanskej" — podľa slov Ľ. Štúra[11] mal

[8] Porov. A. Bernolák, *Slowár slowenski, česko-latinsko-ňemecko-uherski*, Budae 1825 — 1827, I, Praefatio IX.

[9] *Korešp.*, str. 108, list č. 49 z 28. X. 1835 Martinovi Hamuliakovi.

[10] J. M. Hurban v (liste č. 88, *Korešp.* 174 z 26. X. 1843) žiadajúc Hollého o príspevok v Nitre, okrem iného píše: „Velebňí paňe, keby Ste sa Vi tam medzi nami jako otec uprostred sinkóv lalotat počínajúcich zjavit chceu, už bar len ňektorími rjadkí. Prosím Vás poňížeňe, račťe biť tak laskaví k nám a potešiť nás básňou ňákou v Nitre. To bi bola elektrická iskra pre všetkích nás mladích k slovenčiňe sa tak uprimňe prituľujúcích."

[11] J. Ambruš, *Ján Hollý očami svojich súčasníkov*, Bratislava 1964, 139.

veľký vplyv i na úsilia o štúrovskú spisovnú slovenčinu. Ba i pre nasledujúce generácie ostal Hollý veľkým vzorom jazykovej kultúry. Najlepšie o tom hovorí M. Kukučín: „Keď čítame Jána Hollého, musíme obdivovať, ako vyjadrí vždy, čo chce. Jeho slovo prilieha na myšlienku, kryje ju dokonale. Píše jasne, rečou veľmi ohebnou a poddajnou, jednoducho, výrazne a názorne: predstúpi pred nás obraz, ktorý chcel vyvolať v celej svojej jednoduchosti a kráse, sťa u Mikoláša Aleša. Povedal bych, že ani klasický Hollý neučil sa písať od klasikov, ale rovno od ľudu."[12]

A práve i pre tieto charakteristické jazykové znaky malo by sa stať Hollého dielo živým celonárodným majetkom.

HLASY O SLOVE

*Z výrokov Jána Mihála o jazykovej kultúre**

Človek, ktorý ľúbi poriadok vo všetkom, má ho rád i vo svojom spisovnom jazyku a znechutený odkladá časopis, knihu, ktoré zanedbávajú svoje rečové povinnosti. (SR I, 169)

—★—

Preto upozorňujme, opravujme, keď treba, pohrozme vydavateľstvu, že nebudeme kupovať v zlej slovenčine písané časopisy a knihy. Iba tak dosiahneme nápravu (SR I, 225)

—★—

Len ten môže oddeľovať lásku k národu od lásky k štátu, kto je v zajatí akéhosi štátneho monopsychizmu, t. j. kto verí, že akýsi rozum mimo nás spravuje štát, a nie my sami, že ten rozum je štátom, a nie my.

Chceme harmonicky dokonalého človeka, aby mohol byť i národ taký. K takej dokonalosti je nevyhnutne potrebná i dokonalosť jazyka, nástroja, ktorým sa v národe navzájom dorozumievame.

---

[12] T a m ž e , 131.

[13] Dostali sme smutnú správu, že dňa 28. júla 1969 od nás nenávratne odišiel nestor slovenskej jazykovedy a horlivý prekladateľ PhDr. Ján Mihál. Osobnosť J. Mihála približujeme našim čitateľom jeho myšlienkami o jazykovej kultúre. Na str. 277 odtláčame časť smútočného prejavu, ktorý 4. augusta 1969 predniesol nad jeho hrobom PhDr. G. Horák.

Redakcia

Jazyk je nástroj i schopnosť. Čím dokonalejšie vládnem týmto nástrojom, tým ľahšie mi porozumejú a tým dokonalejšie a dôkladnejšie vyslovím vzťahy, ktoré mi bohaté situácie života poskytnú. (SR VI, 92)

—★—

Cibrenie slovenského spisovného jazyka treba nechať rodeným Slovákom, netreba nás rozhuckávať na Slovákov západných, stredných a východných, treba reálne počítať s tým, čo je, a nie budovať na tom, čo nikdy byť nemôže. Slovenský spisovný jazyk je skutočnosť a túto skutočnosť načim rešpektovať. (SR III, 237 — 238)

—★—

Je nám Slovákom hádam vrodené, že veľmi radi dávame prednosť cudzote (hovoríme všeobecne), tak napr. máme svoje slovo pokrovec, ale nám sa lepšie páči „koberec". Dnes po našich sklepoch vidíte len samé výpredaje kobercov; ale naši najlepší spisovatelia nehanbili sa veru za pokrovec. Tak ho nájdeme u Sládkoviča (II, 343), u Tajovského (V, 149), u Podjavorinskej (Čar. skielka 29), u Kukučína (IV, 75, 114) a inde. (SR IV, 105)

—★—

Keď ste v pomykove a neviete, ako viazať niektoré sloveso, zistite si, aká je väzba v ľudovej reči. Prípadné nepresnosti budú vždy menšou chybou, ako keby sme vymýšľali nové, umelé väzby. (SR II, 266)

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

farské — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Máme naň iba dva doklady. Jeden je od Timravy a jeden od Tajovského. Tajovský uvádza ako citátové slovo podobu *farskô: Veru nejeden vtip padnul (!),*

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

keď sa „na f a r s k ô“ malo ísť kosiť, hrabať, sadiť alebo kopať. Slovo *farské* je utvorené rovnakým postupom ako slová *panské* (SSJ ho uvádza ako historizmus) a *obecné* (SSJ ho uvádza ako hovorové). Pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovné zriedkavé slovo.

P o z n á m k a . Výklad v SSJ „farské pole“ je úzky. Pod poľom sa totiž rozumie iba orná pôda. Adekvátny by bol takýto výklad: „farský poľnohospodársky majetok“.

farto — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo (citoslovce) s významom „zvolanie na statok, aby sa pohol z miesta na stranu“. So zreteľom na to, že ide o citoslovcovú oblasť a že slovo *farto* nijaké formálne znaky nespisovnosti nemá, pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovné. Vhodné je v slovníku uviesť údaj o pôvode: ide o slovo maďarského pôvodu.[2]

fašiangovať — SSJ 2. význam „na fašiangy chodiť po domoch s ražňom“ uvádza ako nespisovný, ľudový. Spomenutý zvyk chodiť po domoch s ražňom síce patrí medzi zvyky, ktoré voláme ľudovými, ale na samom slovese *fašiangovať* preto nič nespisovného nie je. Je to normálne spisovné slovo aj v uvedenom druhom význame.

fatinovať sa, fatinkovať sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s významom „líškať sa, zaliečať sa, lichotiť“. Na podobu *fatinkovať sa* máme do pätnásť dokladov, na *fatinovať sa* sme našli iba jediný doklad od Rázusa. Z toho vyplýva, že poradie obidvoch podôb v hesle malo byť opačné a že pri podobe *fatinovať* mala byť poznámka o zriedkavom výskyte. Doklady na podobu *fatinkovať sa* o nárečovosti nesvedčia (autori sú Záborský, Palárik, Kukučín, Hviezdoslav, F. Kráľ a Jesenská). So zreteľom na to, že ide o expresívne slovo (expresivitu SSJ zaznačuje), pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovné s príznakom hovorovosti.

feršter — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s príznakom zastaranosti. Na toto slovo máme vyše desať dokladov, ktoré ukazujú, že sa ho autori neusilovali použiť ako nespisovný výraz, ale ho využívali na charakterizovanie príslušného (minulého) obdobia. Myslíme preto, že slovo *feršter* je primerané hodnotiť ako spisovné slovo s príznakom zastaranosti.

fertáľ — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s príznakom zastaranosti. Hodnotili by sme ho rovnako ako predchádzajúce (slovník A. J á n o š í k a — E. J ó n u ho uvádza ako archaizmus). Podľa dokladu od Rázusa by bolo možno hovoriť aj o historizme: *(Začiatkom r. 1621 prišli k Breznu kuruci a pýtali od mesta) 600 fertáľov pšenice, 400 f e r t á ľ o v ovsa, 200 okov (!) piva, 1000 toliarov, 200 volov, 200 oviec a iné náležitosti.*

[2] Pozri *Magyar etymologiai szótár II.* od G o m b o c z a a M e l i c h a, Budapest 1934, heslo 1. *fartat.*

fertucha, fertuška — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slová s príznakom zastaranosti. Máme na ne dovedna vyše dvadsať dokladov (z nich je zreteľná väčšina na zdrobneninu *fertuška).* Nebadať z nich zámer použiť nespisovné slovo, ani tak nepôsobia. Doklady ukazujú, že ani údaj o zastaranosti slov *fertucha, fertuška* nie je primeraný. Myslíme, že je vhodné hodnotiť ich ako spisovné slová s príznakom hovorovosti.

Poznámka. Zaujímavý doklad máme od E. B. Štefana: *„Miloš, tu máš zástera" — podala mu Marienka pestrú fertušku.* Myslíme, že tu autor synonymá *zástera* a *fertuška* použil preto, aby sa vyhol opakovaniu toho istého slova. Primeranejšie by však bolo bývalo opačné poradie, lebo do priamej reči sa lepšie hodí hovorové slovo *fertuška.*

figľoš — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Máme naň tri doklady od jedného autora — od Hviezdoslava. Slovo *figľoš* však na pozadí slovotvorne analogických slov tvorených príponou *-oš* (napr. *niktoš, sopľoš)* nepôsobí nárečovo, a to ani napriek tomu, že vieme, že je typické pre východoslovenské nárečia. Pokladáme za primerané hodnotiť ho ako spisovný a zriedkavý variant slova *figliar.*

filc — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. V našom materiáli máme naň iba jediný doklad. Ten však ukazuje, že by slovo *filc* bolo primeranejšie pokladať za hovorové: *Osem hodín tvarovania klobúkov, šitie, žehlenie, špendlíky v ústach, nezmyselné diskusie so zákazníčkami, ripsové stužky, centimeter a filc.* (Johanides, *Súkromie,* 191).

findrich — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Máme naň iba jediný doklad od Urbana: *„Findrich by sme potrebovali," ozval sa odo dverí znalecký posudok, v ktorom poznávali upachtený hlas staršieho Jurču.* Slovo *findrich* je argotického pôvodu. Myslíme, že by bolo vhodnejšie pokladať ho za hovorové zriedkavé slovo. V SSJ sa tak hodnotí synonymné *šperhák,* ktoré do spisovnej reči prešlo tiež z argotu.

finkať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s príznakom expresívnosti. Opäť ide o slovo so zriedkavým (resp. ojedinelým) výskytom. V našom materiáli máme iba jediný doklad od Sládkoviča: *Vo tmách večerných sedí dievčinka, hádam rozmaznane finká.* Z dokladu zreteľne vidieť, že básnik uvedený tvar slovesa *finkať* použil kvôli rýmu: *spinká — finká.* A myslíme, že v tejto súvislosti nie je primerané slovo *finkať* hodnotiť ako nárečové. Z toho, že sa použilo súčasne so slovesom *spinkať,* vyplýva, že je primeranejšie hodnotiť ho práve na pozadí slovotvorného typu slovesných „zdrobnenín". Také sú napr. slovesá *ležkať, buvinkať, papinkať.* V SSJ sa slovesá tohto typu označujú ako výrazy z detskej reči (napr. *buvinkať),* niekedy sa im okrem toho pripisuje príznak familiárnosti (napr. *hajinkať),* niekedy sa pokladajú za expresíva (napr. *spinkať).*

firnajz — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Doklady ukazujú, že sa toto slovo z terminologickej oblasti odsunulo iba celkom ne-

dávno a nahradilo sa z češtiny prevzatým slovom *fermež*. Ešte v deviatom ročníku Slovenskej reči (1941/1942, 176) sa stavajú proti sebe slová *firnajz* a *fermež* — prvé ako slovenské, druhé ako české. Z dokladov vidieť, že nástup slova *fermež* — a to napospol v odbornej literatúre — treba hľadať okolo r. 1940 (jediný starší máme z r. 1919 z Viestovho Železničného slovníka). Okolo r. 1940 máme ešte doklady na slovo *firnajz* nielen z beletrie, ale aj z odbornej literatúry. Napr.: *Miešajú sa (tmely smolnaté) s terpentínom, firnajzom, sadrou, vápnom atď.* (Hlavaj, *O murárskom remesle*, 1943) *Pridáme 250 gr prihriateho mangánového firnajzu.* (Inovecká, *Dobrá rada nad zlato*, 1947) Staršie slovníky — napr. Bernolákov, Tvrdého a slovník A. Jánošíka — E. Jónu — uvádzajú slovo *firnajz* (Bernolák má *firnajs)* ako nepríznakové. Dnes však niet pochýb, že sa najmä v terminologickej oblasti slovo *fermež* pevne ujalo a že tu už nemožno používať — ani nemožno odporúčať používať — podobu *firnajz*. Je možné, že tá bude zastarávať aj mimo terminologickej oblasti alebo sa časom začne pociťovať ako nespisovná. Myslíme však, že nateraz — ako to vyplýva z nášho dokladového materiálu — je primerané slovo *firnajz* pokladať za spisovné, a to hovorové.

ľľočiť, ľľošiť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová (= pozerať, gániť). Doklady a rozloženie autorov podľa pôvodu na vhodnosť takéhoto hodnotenia neukazujú. Na slovo *ľľočiť* máme doklady od Timravy, Jégého a Čeretkovej, na *ľľošiť* od Timravy, Gabaja a Seleckej. So zreteľom na to, že ide o expresívne slová (expresivitu SSJ zaznačuje), pokladáme za primerané hodnotiť ich ako spisovné.

Poznámka. Rovnako by sme hodnotili aj zriedkavé slová *ľľochatý* (= gániaci, zazerajúci) a *ľľochovať* (= pozerať za niekým). SSJ prvé uvádza ako ľudové, druhé ako nárečové.

Ks

Režná tkanina a či zrebná tkanina?

VLADO UHLÁR

Veľmi ma prekvapilo, keď som v Nemecko-slovenskom a slovensko-nemeckom technickom slovníku, vydanom Slovenským vydavateľstvom technickej literatúry v Bratislave 1966, medzi jednotlivými druhmi tkanín (str. 851) našiel aj heslo *režná tkanina* (Rohgewebe).

Poznáme síce dobre nárečové tvary *rež* (i *rož*) namiesto spisovného slova *raž* na označenie jedného druhu obilniny, známe sú nám spojenia *ražný chlieb, ražná múka, ražná slama* (v západných nárečiach *režná múka*), lenže *režná tkanina* znie v slovenčine veľmi čudne. Nechce sa nám veriť, že by takáto tkanina bola azda z ražnej slamy. Dobre poznáme aj pálenku z raži, ktorá podľa prídavného mena *ražný* a analogicky podľa typu *čerešňovica* sa volá *ražňovica* (Slovník slovenského jazyka III, str. 705 má heslo *ražovica*, ako je z hrušiek *hruškovica*, zo slivák *slivovica* ap.) Napokon aj na Slovensku je dobre známa *prostějovská starorežná*, rozumej ražná pálenka.

Nemecké slovo *roh*, ktoré je súčasťou nemeckého zloženého slova *Rohgewebe*, má v slovenčine ekvivalent *hrubý, surový, neopracovaný*, v odbornom štýle (napr. v publikáciách s problematikou textilného priemyslu) jednoducho *nezošľachtený*.

V ruštine sa v uvedenom okruhu naozaj v tomto význame používa slovo *surrovyj* a *surovбë* označuje nezošľachtenú tkaninu, sňatú z krosien.[1]

V češtine sa však ujalo spojenie *režná tkanina*. Ako v nej vzniklo toto spojenie, nie je celkom isté,[2] ale v českej textilnej terminológii je bežné aj napriek tomu, že v spisovnej češtine je iba slovo *žito* vo význame slovenského slova *raž* a výraz *rež* sa pokladá iba za nárečový.

Zo všetkého však jasne vyplýva, že v slovenčine prídavné meno *režný* neobstojí, a teda neobstojí ani spojenie *režná tkanina*, ktoré nemožno ani hláskoslovne upravovať na spojenie *ražná tkanina*. Aj pracovníkom v textilnom priemysle, ktorí majú zdravé jazykové cítenie, prídavné meno *režný* a spojenie *režná tkanina, ražná tkanina (priadza* ap.) sa prieči. Spojenie *režná tkanina* odporuje zásade významovej priezračnosti, ktorá sa tak výrazne uplatňuje v spisovných spojeniach *ražná*

[1] Porov. J. Jankovský — J. Semenichin, *Rusko-český textilní slovník*, Praha 1956, 225 heslo *surovyj* vo význame (čes.) „režný, surový" a heslo *surovбë*. Podobne aj J. Malát a kol., *Rusko-český textilní slovník*, Praha 1967, 350.

[2] V. Machek v *Etymologickom slovníku českého a slovenského jazyka*, Praha 1957, 419, v hesle *rež* spomína prídavné meno *režný*, prenesením „barva režného (v češtine rozumej žitného) chleba" — „režné plátno". Je to vysvetliteľné na Morave, kde je slovo *rež* dobre známe, kým v Čechách a v spis. češtine sa používa iba výraz *žito*.

novujúce skrátené pomenovanie „Knižnica Nobelových cien". Oveľa vhodnejší a prijateľnejší by bol napríklad názov *Knižnica laureátov (nositeľov) Nobelovej ceny.* Takýto názov by sa iste rýchle vžil, lebo v slovenčine už máme podobné názvy, ako napríklad *Knižnica mladých slovenských autorov, Knižnica slovenských klasikov* a pod. Z názvu *Knižnica laureátov (nositeľov) Nobelovej ceny* možno ľahko utvoriť i skratku (značku): *KLNC* alebo *KNNC,* prípadne len *KLN* alebo *KNN.*

Autorom spomenutého propagačného letáčika sa nezdal dosť krátky ani názov „Knižnica Nobelových cien", ak ho mali použiť v nadpise. V letáčiku sme totiž našli aj takýto nadpis: *Edičný program Nobelovky na rok 1969.* „Nobelovka" má byť zrejme skrátené synonymné pomenovanie „Knižnice Nobelových cien". Slangový výraz *Nobelovka* sa síce používa miesto spisovného *Nobelova cena,* ale práve preto sa už nemôže hodiť na označenie edície, v ktorej vychádzajú diela laureátov Nobelovej ceny. Pravda, Nobelovkou by bolo možno v slangu pomenovať aj edíciu (knižnicu), ale iba takú, ktorú založil Nobel, ktorá je priamo spojená s Nobelovým menom. Je jasné, že o takúto „Nobelovku" u nás nejde. Ak už teda v nadpise veľmi záleží na úspore miesta, dali by sme prednosť iniciálkam plného názvu edície, teda napr. značke *KLN(C)* alebo *KNN(C).*

A do tretice: V letáčiku je dva razy použitý výraz *nobelovec,* zakaždým v inom význame. Nobelovcom sa tam volá najprv jeden z laureátov Nobelovej ceny, francúzsky spisovateľ F. Mauriac. Na konci letáčika však čítame propagačné heslo: *Každý rok traja nobelovci do Švédska.* Keď si prečítame úvodný text letáčika, v ktorom sa trom šťastlivcom spomedzi subskribentov celej edície sľubuje pobyt v Štokholme počas udeľovania Nobelovej ceny, vysvitne, že nobelovcami sa v závere letáčika rozumejú subskribenti edície. Povedzme, že pripustíme slangový (teda nespisovný) výraz *nobelovec* vo význame "laureát, nositeľ Nobelovej ceny". Ale *nobelovec* vo význame „subskribent edície, ktorá má názov Knižnica laureátov Nobelovej ceny" — to je už trochu ľahkovážne a nezodpovedné zaobchádzanie s výrazovými prostriedkami slovenského jazyka.

Š. Peciar

Novotvar písačkár — výsledok jazykovej trorivosti prekladateľa

Vo výťahu z prejavu L. Štrougala na aktíve pražských komunistov, ktorý 11. júla 1969 uverejnila Smena, sme mali možnosť čítať slovo *písačkár* v spojení *antisocialistický písačkár.* Slovenský prekladateľ ním preložil české slovo *písálek.*

V Slovníku slovenského jazyka sa uvádza iba slovo *písačka,* ktoré má dva významy: označuje sa ním neseriózny písomný prejav a SSJ ho za-

raďuje do hovorovej vrstvy jazyka s pejoratívnym odtienkom. Druhý význam je zriedkavý; označuje písomnú prácu alebo písanie vôbec. Takto použila slovo Elena Maróthy-Šoltésová vo vete *Odtiahnem sa teda vľavo so svojou písačkou.* Dobrým dokladom na pejoratívne zafarbenie prvého významu môže byť veta v článku M. Ruppeldta: *A keď sa vôbec písalo, písalo sa väčšinou opovržlivo, zlomyseľne a pravdaže nezasvätene a najväčšou príležitosťou k týmto písačkám bývali kadejakí utečenci a bublinkovité škandáliky spojené s nimi.* (KŽ, XIX, 7).

Slova *písačkár* v SSJ niet, nedostalo sa ani do Doplnkov (SSJ, VI. zv.) a nenájdeme ho ani medzi najnovšími excerptami pre kartotéku SSJ. Ide teda o novotvar veľmi čerstvého dáta. Je utvorené príponou *-ár* od základu *písačka* tým istým slovotvorným postupom ako napr. slová *hračka — hračkár, mláťačka — mláťačkár.* Prekladateľ českého slova *písálek* a autor slova *písačkár* tvorivo využil možnosti slovenčiny, lebo jeho novotvar sa neprieči zásadám tvorenia slov v slovenčine a obsahuje aj žiadané pejoratívne zafarbenie. Slovo *písačkár* môžeme pokladať za obohatenie hovorovej vrstvy našej slovnej zásoby a odporúčať ho do pozornosti všetkým používateľom spisovnej slovenčiny, a najmä prekladateľom z češtiny, ktorí dosiaľ bezradne stáli pri českom slove *písálek.*

Dúfame, že slovo *písačkár* nájdeme aj v budúcom vydaní Pravidiel.

A. Ferenčíková

Zo slovenských ľudových názvov húb

Čírovka zelenkastá Tricholoma equestre (L. ex FR.) QUÉL.

Od konca septembra až do decembrových mrazov a často ešte aj pod snehom možno nájsť v piesočnatých borovicových lesoch neraz vo veľkom množstve výbornú jedlú hubu čírovku zelenkastú. Je to mäsitá zelenkastá alebo žltozelená huba s hnedozeleným, často rozlične poprehýbaným klobúčikom a so sírovožltými lupeňmi. Jej dužina príjemne vonia ako múka.

Čírovku zelenkastú možno v kuchyni upravovať rozmanitými spôsobmi (pochúťkou je naložená v octe). Na Slovensku však, bohužiaľ, nepatrí medzi všeobecne známe huby. Najviac ju poznajú a zbierajú na Záhorí.

Najčastejšie ju tu poznajú pod menom *sviňúrka,* ktoré máme doložené z dedín na okolí Senice, Skalice i v okolí Bratislavy. Zo Skalice a Smoleníc poznáme aj variant *sviňurka.* Pri Malackách, v Šaštíne a v Studienke sme zaznamenali názvy *sviňúvka, zelená sviňuvka.* Všetky tieto názvy sémanticky súvisia s tým, že klobúčiky mladých plodníc sú silne podvinuté a ich okraje akoby zvinuté.

bitne pripomenúť, je podoba podstatného mena *nebe*. V dnešnej spisovnej slovenčine (o čom sa môžeme presvedčiť z vlastnej skúsenosti) základná, bezpríznaková podoba je podoba zakončená na *-o*, t. j. *nebo*. Popri nej existuje aj podoba *nebe*, ktorú však Slovník slovenského jazyka (II, Bratislava 1960, 314) označuje ako zastaranú. Ale napr. Ľudovít Štúr uvádzal vo svojej gramatike na prvom mieste podobu *nebe* (písanú ako *ňebe)* a v zátvorke za ním podobu *nebo (ňebo)*, čo ukazuje, že za základnú pokladal podobu *nebe* (pozri Ľ. Štúr, *Slovenčina naša*, 2. vyd., Bratislava 1957, 207).

Forma *nebe*, hodnotená dnes už ako zastaraná, sa používa podnes v slovách *nanebevzatie* a *nanebevstúpenie*. V oboch týchto slovách sa pritom podoba *nebe* nepociťuje ako zastaraná. Je to dôsledok toho, že uvedené podoby sú dávno ustálené, pričom slovo *nebe* sa v nich vyskytuje vnútri, nie na konci; to do istej miery vyvoláva dojem, ako by tu išlo o akúsi spojovaciu morfému (porov. aj *voda*, ale *vodovod* s morfémou *-o-)*. Obidve slová sa zaraďujú medzi akési petrefakty, „skameneniny," pozostatky staršieho vývinového stavu.

Podobné útvary, ako sú slová *nanebevzatie, nanebevstúpenie*, teda petrefakty, sa vyskytujú v našom jazyku dosť často. Nezriedka sa pritom stretávame s úsilím — vedomým alebo nevedomým — nahrádzať takéto prežitkové, nesystémové útvary formami systémovými, živými, zodpovedajúcimi súčasnému jazyku. Tak sa napr. v spisovnej slovenčine nahradila v posledných rokoch podoba príd. mena *zastaralý* podobou *zastaraný;* dnes sa už táto forma bežne používa. Podobne sme navrhli nepoužívať v spisovnej slovenčine staršiu podobu *bernoláčtina*, lebo nezodpovedá tvoreniu názvov jazykov v súčasnej spisovnej slovenčine. Namiesto podoby *bernoláčtina* sme navrhovali používať podobu *bernolákovčina*, utvorenú rovnako ako napr. pomenovanie *štúrovčina*. Tento návrh našiel priaznivý ohlas, na čo ukazuje stúpajúce používanie podoby *bernolákovčina* nielen v odbornej literatúre, ale napr. aj na stránkach dennej tlače (pozri napr. *Ľud*, 29. 10. 1968, str. 1).

S podobným uplatnením systému súčasnej spisovnej slovenčiny sme sa stretli aj pri slove *nanebevzatie*. Na stránkach Večerníka sme čítali podobu *nanebovzatie*, ktorú naše normatívne príručky nezaznamenávajú: *Vyhnanstvo, žaláre, posmrtné rehabilitácie, „nanebovzatie", nové a nové výklady dejín* (Večerník, 6. 11. 1968, str. 3). Použitie slova *nanebevzatie* v prenesenom význame (oslávenie, vysoké, najvyššie uznanie, vyzdvihnutie) viedlo autora (nevieme, či vedome alebo nevedome) použiť podobu, v ktorej jednotlivé komponenty zodpovedajú stavu v súčasnom spisovnom jazyku. Je tu teda podoba *nebo* namiesto formy *nebe*.

Nechceme zatiaľ na základe jedného príkladu robiť predčasný záver, že sa už azda namiesto tradičnej a ustálenej podoby *nanebevzatie* začína bežne používať nová, súčasnému jazyku zodpovedajúca podoba *nanebovzatie*. Chceme len zdôrazniť, že sa takto prejavuje sila štruktúry súčasného spisovného jazyka, ktorá preráža v prípade, kde by sme to najmenej čakali. Existenciou tvaru *nanebovzatie* sme do istej miery

prekvapení, lebo sme už príliš navyknutí na formu *nanebevzatie* (a *nanebevstúpenie*). Ale jeho prítomnosť nám zároveň vo vypuklejšej miere odhaľuje stav pri slovách *nebo* a *nebe*, zvýrazňuje ich ráz v súčasnom jazyku ako bezpríznakovej podoby a zastaranej podoby.

Uplatnenie sa štruktúry súčasného spisovného jazyka viedlo už v minulosti a akiste aj v budúcnosti povedie k „opravám" niektorých zaužívaných, petrifikovaných podôb ako pozostatkov staršieho vývinu nášho jazyka. Jazyk akoby vylučoval zo svojho organizmu cudzie telesá. Deje sa to pomaly, takmer nebadane. Dvojnásobne to platí o podobách, ktoré sa v jazyku ustálili pod vplyvom cudzieho jazyka, ako je to napr. pri tvare lok. sg. substantíva *pot*. Starší tvar *potu*, zaužívaný vplyvom češtiny ako staršieho spisovného jazyka na Slovensku, sa v spojení *v potu tvári* postupne nahrádza systémovým tvarom *pote: v pote tvári* (porov. m ô j príspevok *Pot — lok. sg. potu/pote*, SR 31, 1966, 64). Takto sa odstraňuje nesystémový, neorganický prvok zo skloňovania podstatných mien vzoru *dub*, čím sa skloňovanie týchto slov stáva pravidelnejším a prehľadnejším. Povinnosťou jazykovedy je v takýchto a podobných prípadoch napomáhať uplatnenie foriem zodpovedajúcich štruktúre súčasného spisovného jazyka.

L. Dvonč

Nadbytočnosť informácie

Keď sa v inzerátoch núka práca, o ktorú sa môže uchádzať aj muž aj žena, pomenovania osôb vykonávajúcich ponúkané zamestnanie mávajú trojakú podobu:

1. Názvy osôb mužského aj ženského rodu sa vypíšu ako celé slová:

Prijmeme väčší počet čašníkov — čašníčky aj nevyučené . . .

(Smena)

Prijmeme ihneď fotografa — fotografku na dobu 1 roka . . .

(Smena)

2. Názov osoby druhého rodu sa iba označí, a to gramatickou príponou:

Prijmeme mzdové účtovníčky, -ov . . .

(Večerník)

3. Názov osoby druhého rodu sa označí gramatickou príponou spojenou s predchádzajúcou spoluhláskou, prípadne spoluhláskami:

Závody . . . prijmú do zamestnania vedúcu (-ceho) závodnej kuchyne . . .

(Smena)

tom výpoveď ‚blahopriať všetko najlepšie' je rovnako nelogická ako výpoveď ‚blahoželať blaho'. I v Slovníku slovenského jazyka sa uvádzajú slovesá *blahopriať, blahoželať, gratulovať* a ich dokonavé tvary *poblahopriať, poblahoželať, zablahoželať, zagratulovať* ako neprechodné, t. j. také, ktoré nemajú väzbu so 4. pádom. Nuž ak máme záujem na vyjadrení vetného predmetu, treba vo výpovedi použiť niektoré prechodné sloveso, napr. *želať, priať, poželať, popriať*. Želať už možno čokoľvek: radostné Vianoce a bohatého ježiška, veľa kúpačov, dlhé roky života (správnejšie: mnoho rokov života) a našim hnevníkom i to najhoršie. Konkrétnejšie želania možno formulovať i ako osobitné vety po všeobecnom blahoprianí. Napríklad mladému človeku zaiste pristane i takáto svojrázna gratulácia adresovaná mladoženíchovi: *Blahoželám, Jožo, blahoželám. A do roka proroka!*

Blahoželania sa viažu na oslavy významných udalostí alebo ich výročí v živote osôb. Ak ich nemôžeme oslávencom sami predniesť, pošleme im blahoprajný telegram, blahoprajný list alebo aspoň blahoprajnú pohľadnicu. V novinových stánkoch a trafikách dostať blahoprajné pohľadnice k narodeninám i meninám. Priania z príležitosti celospoločenských osláv poznáme ako pozdravy. Najznámejšie sú vianočné, novoročné a veľkonočné pozdravy, no najnovšie už posielame i pozdravy k Sviatku práce, k Medzinárodnému dňu žien a pri iných podobných príležitostiach. Predpokladáme, že sa v predaji popri vianočných, novoročných a veľkonočných pohľadniciach v najbližších rokoch zjavia aspoň pozdravné pohľadnice k Medzinárodnému dňu žien.

Neboli by sme však dôslední, keby sme nepouvažovali aj o slove *dovoľ* vo výpovedi *Dovoľ, aby som ti zablahoželal...* Pôvodne sa toto úvodné slovo používalo v podobe *dovoľte* (pri vykaní) ako zdvorilostná fráza, vyjadrujúca rešpekt, oddanosť alebo podriadenosť voči oslovenej osobe. Častým a nenáležitým používaním v hovorovej reči sa táto fráza ošúchala. Celkom ironicky vyznie v gratulácii spolužiakovi a priam nevkusne v blahoželaní synčekovi. Asi sa už aj v chuligánskom žargóne zdvorilo vraví: *Dovoľ, aby som ti jednu švacol.* Tak či onak, je to nepekná fráza. Dnes sa už úprimnosť, srdečnosť a brilantnosť blahoželania merią inými kritériami ako kedysi, keď sa so záľubou siahlo po zaužívaných frázach. A potom neviem, či by sme neprišli do pomykova, keby nám prefíkaný jubilant po blahoželaní s nešťastným *dovoľ* namiesto tradičného ďakujem povedal: „Pravdaže, súhlasím, môžeš blahoželať." (Pozri aj A. Plávka, *Ako sa prihovoriť*, KS 2, 1968, 68—69.)

Po týchto vysvetleniach by sme nevhodne formulovanú výpoveď *Dovoľ, aby som ti zablahoželal všetko najlepšie do ďalších rokov života* štylizovali napríklad takto: *Prajem ti všetko najlepšie do ďalších rokov.* Alebo ešte jednoduchšie: *K dovŕšenej štyridsiatke ti srdečne blahoželám.* Keby z nášho rozhlasu vysielali takto štylizované blahoželania a keby si ich pozorne všimli tí, čo sa chystajú uctiť si gratuláciou svojich blízkych, nebolo by potrebné uvažovať o ich tienistej stránke, t. j. o jazykových nedostatkoch blahoželaní.

F. Sabol

SPRÁVY A POSUDKY

*Za Jánom Mihálom (*1891 - † 1969)*

Smútočné zhromaždenie!

Odchádza človek na tvrdom slovenskom chlebe odchovaný, starodávne robotný a statočný. Nenačahoval sa za slávou, pravdy sa pridŕžal; zapálený ňou, štedro jej dával svoje sily, hoci len skúpe omrviny vďačnosti za to zhŕnal... Vykúvaný školou života, kmasnutý zubami starej vojny — strábil sa v zápase o najdrahšie dedičstvo národa — o reč, bedlil nad jej svojskosťou, strážil jej číre ľudové žriedla. Lebo meno dr. Ján M i h á l slovenská kultúra zaregistrovala a vpíše predovšetkým pod heslom bojovník za slovenčinu, spolutvorca časopisu Slovenská reč v tridsiatych rokoch. V Mihálovi pedagógovi, ale aj v Mihálovi jazykovedcovi a prekladateľovi totiž dominuje horlivý obranca slovenčiny a pestovateľ ľudových fondov najmä v slovníku a vo frazeológii. (Ba takto sa nám predstavuje i vo svojom beletristickom spomienkovom náčrtku *Tak chlapci rástli.)*

Tak sme ho poznali, tak nám ho dáva i zachováva jeho dielo... Pripadla mi smutná povinnosť rozlúčiť sa s dr. Jánom Mihálom v mene pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied i v mene Združenia slovenských jazykovedcov a v úcte pozdraviť jeho zarmútenú rodinu. — Chodil do nášho ústavu, povzbudzoval nás, chcel preliať do nás svoje oduševnenie za slovenčinu, vymieňal si s nami svoje staré i novšie náhľady, vadil, hrešil a chválil nás, keď s uznaním sledoval našu prácu vo výskume i v praktickom okruhu jazykovej kultúry. Chodil všade ta, kde sa hovorilo o jazyku, reči — na konferencie, i keď si tam nevyslúžil potlesk, na večerné schôdzky a besedy o slovenčine v Okresnom dome osvety aj vtedy, keď ho už nohy začínali slabšie počúvať. Bol takmer na každej pracovnej schôdzke Združenia slovenských jazykovedcov i na poslednom jeho valnom zhromaždení: tu v Banskej Bystrici v decembri lanského roka.

Odchádza v plnom slnečnom lete, vtedy, keď už dávno bol zavŕšil svoje jazykovedné dielo a keď boli zaďakovali za jeho pedagogickú prácu, od prekladateľského stola i písacieho stroja a ako to bývalo uňho v ostatných rokoch v obyčaji — z prechádzok po svete. Hľa, vrátil sa, a len čo prišiel, odchádza... Ale odíde len jeho podťaté telo; ostáva tu plod práce jeho ducha — umu a srdca: dielo — svedok, že v dr. J. Mihálovi zomrel človek verný, verný tejto zemi a tomuto národu — Slovák, ale i Slovan v najlepšom zmysle.

Nech nám smelí a múdri chlapci rastú aj pod dohľadom Tvojho diela, ako som Ti vravel blahoželajúc Ti v deň Tvojich sedemdesiatych ôsmych narodenín vo februári tohto roku v našom ústave.

Ostal si sebou, preto zostaneš naveky náš!

G. Horák

Publikácia chcela oboznámiť amerických Slovákov s naším novým životom. Autor nazrel svojím „redaktorským okom" do všetkých odvetví nášho spoločenského i súkromného života. Stretal sa s ľuďmi, pozoroval náš život. Mnohé výrazy, slová, ktoré u nás počul, v publikácii rozviedol opisne. Lenže napr. šľahačku americkí Slováci sotva spoznajú, keď ju autor vysvetľuje takto: „to je vytrepaná smotana". V textilných obchodoch Rusín videl sochy odiate do oblekov. Opisne rozviedol to, čo nevedel vyjadriť bežnými spisovnými výrazmi, prípadne vybral výraz, ktorý u nás pôsobí prinajmenej nápadne. Napríklad: *robotníci majú 20-minútový obed, za ktorý sú tiež platení; tu počuť hovory v rozličných rečiach; kus umelectva; majú prístup na vysoké vzdelanie; dosiahli to zdupľovaním výroby; v podniku majú oddelenie, kde nerobia nič iné, len to, akej módy má byť ten alebo onen oblek; manžel pracuje za skladníka; je zaistený v nemoci; pri skončení výroby topánok sa obuv už aj oceňuje; každý je oprávnený na pol hektárový záhumienok; pracuje sa po 46 hodín na týždeň; prebudovanie nových budov; vlastní moderne vybavený byt o troch spálňach; pri kreslení si predstavu robia z básní; Orava prežívala značné vysťahovalectvo; je hlavným hrádzníkom* atď.

V dvoch-troch prípadoch použil Rusín aj anglické slová. *Únioví členovia* (členovia nášho ROH), *kafetéria* (toto slovo som našiel vo vete *Tu sa nesmie fajčiť, ako v našich kafetériách).*

Z veľkého množstva nespisovných výrazov spomenieme len tie, ktoré sa v publikácii častejšie opakovali: *vizitka* (= návšteva), *ústredné vyhrievanie, kysličník sirničný, veľmesto, odvolali sa na sťažnostný výbor, vakácie sa platia podľa odpracovaných rokov* (dovolenka), *predmluva, jak, jako, lázne, onemocní, pečlivo, snáď, žiakovská knižka, poneváč, spústa, poriada, v páde nemoci pohrebník, vyložené výklady, rohlík, lútkové divadlo, tehotná žena, hradsky, cukroviny* (vo význame cukríky), *krajčírňa, šička, úradovňa, osirotela, neverliví Tomáši, Oravani, bibliografista, šifkarta, pešník* (chodník), *zubolekár, chorúval* atď.

Autor chybne používa slovesá a ich väzby. Píše: *z panských vil zrobili detské jasle; utratila dve deti; žena je oprávnená na penziu; do spolku sa patrí najmä pre posmertnú podporu; pracoval okolo novín; išli sme ju aj my vidieť* (výstavu); *zobrali sme si z hradu snímok; operáciu na nej previedol; tu zase závisí, kto aké má skúsenosti; Žilina bola postihnutá nákazlivou nemocou.*

Mnohé vety sú ťažkopádne, príp. nezrozumiteľné. Napr.: *Na váhu padá to, že v ČSR nikto nehladuje. — Ešte ľudu sa skytá taká príležitosť ku kultúrnym pôžitkom. — Tiež majú záujem na tom či je pravda že v Amerike máme toľko... — Hnoj vyvážajú ďaleko od budov za cieľom čistoty. — Robotnícka trieda má svoje korene vo výstavbe fabrík. — Rozdiel je taký, že zakiaľ po starom vysušenie berie 12 minút, automatizačným spôsobom už len jednu minútu. — Závod má dychovú hudbu, ktorá tiež vyhráva, keď zo závodu párik dostane sa do ružových pút. — Tieto úryvky pripomínam preto, aby sa poukázalo na to, že taki mladí pionieri či turisti pri svojom cestovaní tiež sa učia dejinám* atď.

Podľa jazykovej úrovne jednej publikácie nemožno zovšeobecňovať, príp. poukazovať na havarijný stav slovenskej reči v ďalekej Amerike. Možno, že s takouto jazykovou úrovňou vychádzajú publikácie len v niektorých vydavateľstvách. Bude však potrebné — a to je úloha Matice slovenskej i Jazyko-

vedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV — pozrieť sa na publikácie vychádzajúce v Amerike. Ak zistia takéto nedostatky, budú musieť podniknúť kroky na záchranu slovenskej reči v americkom prostredí. Preto naše poznámky o Rusínovej knižke nechápeme iba ako kritiku jej jazykových nedostatkov, ale predovšetkým ako upozornenie na problém, ku ktorému sa nesmieme obrátiť chrbtom.

J. Janek

Ťažkosti so slovenčinou

Knižnicu československej mládeže Máj už nie je potrebné dnes osobitne propagovať. Jej výbery kníh sú medzi našou mládežou veľmi obľúbené. V tomto roku (edičný rok 1968/1969) vstúpila do 8. ročníka svojej existencie. I kniha Josephine Teyovej *Vrah či obeť?* (z anglického originálu *The Daughter of Time,* Londýn 1951 preložila G. Hanáková) je jednou z výberu 7. ročníka edície Máj (1967/1968). Chcem sa k prekladu vysloviť aj ako člen tejto edície.

Autorke knihy šlo o nový, nekonvenčný pohľad na obdobie vlády anglického kráľa Richarda III. (žil v rokoch 1452—1485), ktorý vraj dal odstrániť dvoch kráľovských chlapcov, aby sa mohol stať kráľom. Prekladateľka uvedenej knihy však nie vždy šťastne a jazykovo správne vystihla pôvodný autorkin zámer, resp. nepoužila tie výrazové prostriedky, ktoré jej dnešný slovenský spisovný jazyk poskytuje. Pozrime sa aspoň na niektoré z opakujúcich sa nedostatkov tohto prekladu. Môžeme si ich rozdeliť do niekoľkých skupín.

V preklade je dosť neprimeraných výrazov, z ktorých mnohé nemožno azda pokladať za chybné, ale skôr by sme dali prednosť iným, neutrálnejším výrazovým prostriedkom. Používaním nenáležitých výrazových prostriedkov je text neuhladený, pohybuje sa akoby skokmi, čo na čitateľa pôsobí rušivo. Týka sa to najmä autorskej reči, kde často isté výrazy nie sú funkčné.

Nesprávnymi výrazmi z hľadiska spisovnej slovenčiny sú: *poťažne* (16) miesto (ďalej m.) *prípadne, mučedník* (31) m. *mučeník, lampka* (31) m. *lampôčka, lampička, nezletilý* (34) m. *neplnoletý, nažehlený* (47) m. *vyhladený, leda* (50) m. *len, vytrysnúť* (71) m. *vytrysknúť, vyličiť* (81) m. *zobraziť,* vadiť (85, 111, 117, 157, 146 — pričom náležite je použité sloveso *vadiť sa* s významom „škriepiť sa, dohadovať sa, hádať sa") m. *prekážať,* novotvar *piklekovať (piklekujúci typ* — 108) m. *osnovať (chystať) nástrahy, úklady, pedantsky* (129) m. *pedantne, zášť* (111) m. *nenávisť, ačkoli* (180) m. *hoci* a pod.

Funkčne nesprávne a nenáležite sú použité výrazy: *trúfalo (Trúfalo sa zmocnil koruny...* — 34) m. *smelo, odvážne, ohúrený (— Nezomreli za vieru? — opakoval Carradine ohúrený* — 26). m. *ohromený, zdrali (Odišiel... ako sa patrí na muža, ktorého v mladosti pre vlastné dobro vždy poriadne zdrali remeňom* — 171) m. *zmlátili, zbili.* Podobného charakteru sú i ďalšie prípady: *zmagorenie* (33 — v texte použité nevhodne, skôr

n u d a), ohurujúci (94), *čumieť* (92), *jašiť sa* (93), *pokýchane malý nárok (117), odpratanie* (187 — v doslove) atď.

Slabou stránkou prekladu je výber vhodných slov (ak sa dá o výbere vôbec hovoriť). Možno to dobre vidieť na niekoľkých príkladoch typických pre tento preklad: ... *bola ich ... zúrivou* (m. *f a n a t i c k o u) privrženkyňou* (111), *Kývla lakťom* (m. *r u k o u) na portrét* (181), *Carradine stál uprostred izby formálny* (m. *o d m e r a n ý* — 165), *popudlivý* ...

Prekladateľka nielenže robí často chyby v slovoslede, ale ťažkosti jej robí i väzba slovies: *Francúzsky kráľ nedovoľuje nikomu, aby inú soľ okrem tej, čo sám nakúpi a predáva za ľubovoľné ceny, používal* (49) m. *Francúzsky kráľ nedovoľuje nikomu, aby používal inú soľ okrem tej* (lepšie: *ako tú), čo sám nakúpi a predáva za ľubovoľné ceny, pojala rozhodnutie uzmieriť sa s vrahom synov svojich* (123) m. *r o z h o d l a s a zmieriť sa s vrahom svojich synov ... popravený pre údajne plánovaný útek* (146) m. *údajne popravený pre plánovaný útek. Na ten výlet do Greenwichu pôjdeme čo nevidieť, sa mi zdá* (152) m. *Na ten výlet do Greenwichu, zdá sa mi, pôjdeme čoskoro, ...* atď.

Ťažisko prekladu je, resp. by malo byť predovšetkým v precíznosti vyjadrovania myšlienok autora (autorky). Ťažko však možno porozumieť vyjadreniam a vetám: ... *nepritomný pôvab ...* (10), *Richard podložil svoj nárok na trón pohanou vlastnej matky* (142), *V lyžičke po mori videl už najmenej päťsto ráz* (82), *Ak sa Richard cítil na tróne taký neistý, okrem chlapcov stáli medzi ním a bezpečím ešte všetky tieto životy* (92).

Je tu i niekoľko tvaroslovných a morfologických chýb, ba aj nevhodných predložkových spojení. Nezvyčajne, ba archaicky dnes znejú vety: *Vlneného šatstva nenosia.* Alebo: *Ľudia mäsa nejedia, ...* (50).

Nesprávne sú tvary substantív: *Nie že by Margaret nejako vadil* (104 — chýba dat. prípona *-e).* Ako nespisovné sa hodnotia aj slovesné tvary: *zmlelo* (103), *môžte* (104). Nevhodné sú predložkové spojenia: *zjem ich v divadle k čaju* (19) m. *zjem ich v divadle s č a j o m, Na každý prípad ...* (33) m. *V k a ž d o m prípade, Na každý pád ...* (153) m. *V k a ž d o m p r i p a d e.*

Treba sa tu zmieniť aj o tom, ako prekladateľka používa frazeologické jednotky. Aspoň niektoré z nich: *povedal rovno z očí do očí...* (142) m. *povedať rovno, priamo do očí, Na každý pád ...* (153 — aj iné varianty) m. *V k a ž d o m p r i p a d e, ... ich poslal do limbachu ...* (159 — dosiaľ neznáma frazeologická jednotka, ktorá má vyjadriť „poslal ich na druhý svet, poslal ich loj kopať", teda nemá nič spoločné s miestnym názvom Limbach, obcou pri Pezinku).

Preklad má nedostatok i v tom, že v niektorých prípadoch vidieť prekladateľkinu závislosť od jazyka, z ktorého prekladá. Len tak si možno vysvetliť prípady: *I vlasť opustil on. A do rodných krajov nevrátil sa on nikdy* (155), ... *strčil ju pod zámku a zamkol* (159).

Nedôslednosť sa však neprejavila len u prekladateľky, ale i u redaktorov a korektorov; ináč si nevieme vysvetliť niektoré pravopisné, ale aj tlačové chy-

by: *humbuk* (102), *h u m b u g* (132), *odbobou (obdobou*, správne *o b m e n o u* — 127), *premiery* (133), — *Všetko zistím! — Garradine vstal s takým dôstojným výrazom akože prevzal som dôležité poverenie, až si Grant na okamžik(!) myslel,...* (145), *Richradovom* (148) a i.

Taká zaujímavá problematika, akou sa zaoberala autorka, by si iste zaslúžila dokonalejší preklad najmä keď je určený mládeži, ktorá najčastejšie siaha po literatúre tohto druhu.

R. Kuchar

SPYTOVALI STE SA

Ísť do susedov a ísť k susedovi, nie do suseda. — Poslucháčka Jazykovej poradne H. Kormošová zo Štvrtku na Ostrove sa spytuje, či možno používať spojenia *do lekára, do doktora, do susedov,* alebo či treba hovoriť a písať *k lekárovi.*

V uvedených prípadoch máme pospolu dva druhy dokladov. Z nich spojenie *ísť do susedov* je jednoznačne spisovné, všeobecne známe a zrozumiteľné. Predložkové pády typu *do lekára, do doktora* — rozumie sa v spojení so slovesami, ako sú *ísť, dôjsť, prísť, ponáhľať sa* — majú krajový ráz, a teda jednak priamo cez nositeľov nárečia, jednak cez beletriu prenikajú do hovorového štýlu spisovnej slovenčiny, ale pociťujú sa ako príznakové, ako nie celkom korektné.

Všetky najnovšie príručky spisovnej slovenčiny, ktoré podrobnejšie rozoberajú súčasné otázky slovenských predložiek, uvádzajú pri predložke *do* na prvom mieste význam smerovania a vnikania slovesného deja alebo činnosti dovnútra niečoho. Tak je to v Morfológii slovenského jazyka (Bratislava 1966) na str. 635, v 1. zväzku Slovníka slovenského jazyka (Bratislava 1959) na str. 275 i v najnovšej príručke J. O r a v c a Slovenské predložky v praxi (Bratislava 1968) na str. 31 n. Ako príklady si môžeme uviesť: *ihla pri šití pichá do tkaniny, atrament sa vpíja do papiera, slnečný lúč cez okno preniká do izby dobyvateľ sa dostáva do mesta.* Ako sa dá vniknúť, preniknúť do vnútra vecí, takisto možno vnikať aj do nejakého celku, do kolektívu, ktorý tvoria ľudia. Preto základnému významu predložky *do* vhodne zodpovedá aj prípad *vstúpiť do Matice slovenskej,* ale aj *ísť do susedov,* ako i spojenia s rodinnými menami, napr. *ísť do Mikulov,* ktorými sa vyjadruje, že ideme k nim domov, do ich bytu, do ich spoločnosti. Morfológia slovenského jazyka pripomína práve okolnosť že pri pluráli priezvisk a osobných mien označuje predložka *do* vnikanie do rodinného, domáceho prostredia. K tam uvádzaným prípadom s priezviskami môžeme uviesť aj spojenia s osobnými menami, napr. *ponáhľame sa do Janov, dnes ideme do Petrov* (= do Janovej, Petrovej rodiny). A sem teda patrí aj spojenie *ideme do susedov.* Podľa týchto typov sa preto aj v mnohých nárečiach udržujú spojenia predložky *do* s množným čís-

lom osobných zámen: *pôjdeme do nás, do vás, do nich*, t. j. do nášho vášho, ich domu, do našej, vašej, ich rodiny, domácnosti.

Ak potrebujeme niekoho vyhľadať na vybavenie dačoho (napr. lekárske ošetrenie alebo vyšetrenie), spojenie s predložkou *do* tu nie je na mieste. Spisovný úzus je: *ideme k lekárovi, k susedovi, k Zuzke, k Janovi*, kde predložka *k* vyjadruje cieľ smerovania deja.

Spojenia typu *do lekára, do suseda, do Zuzky* a pod. sa môžu použiť, ale nie po slovesách smerovania k cieľu, ako sú napr. *ísť, prísť, náhliť sa*, ale len po slovesách, ktoré jednoznačne vyjadrujú smerovanie, vnikanie činnosti do príslušnej osoby: *do chorého Jana napchali lieky; do skrehnutej Zuzky naliali horúceho čaju, aby sa prebrala; celé týždne húdli do chlapca, aby sa začal učiť.*

Nadhodené otázky môžeme teda zhrnúť takto: Po slovesách typu *ísť* používame predložku *do* len s plurálom rodinných a osobných mien, prípadne v spojení do *susedov*. Spojenie predložky *do* so singulárom je príznakové. Bezpríznakové je vyjadrenie *ísť k susedovi, k Janovi, k lekárovi.*

M. Marsinová

Väzba slovesa uvažovať. — M. K. z Bratislavy: „V rozhlasovom vysielaní z Bratislavy som v súvislosti s oslavami našich vierozvestcov Konštantína a Metoda počul vetu: *Zatiaľ sa neuvažuje s národnou manifestáciou na Devíne.* — Čudná väzba *uvažovať s manifestáciou* ... Mali by ste pracovníkov rozhlasu na to upozorniť."

Väzba *uvažovať s dačím (s národnou manifestáciou)* je nielen čudná, ale navyše i nesprávna — lebo čudné môže byť dakedy správne. Sloveso *uvažovať* priam tak ako rovnoznačné *rozmýšľať* má správnu väzbu iba so šiestym pádom, teda *uvažovať o dačom* ako *rozmýšľať o dačom.* Ten, kto pri slovese *uvažovať* nahradí väzbu so šiestym pádom väzbou so siedmym pádom, urobí závažnú gramatickú chybu. Príčina chyby je naporúdzi; spôsobuje ju významová príbuznosť slovesa *uvažovať* so slovesom *rátať (počítať) s dačím.* V danej súvislosti namiesto slovesa *uvažovať* naozaj možno použiť sloveso *rátať* takto: *Zatiaľ sa neráta s národnou manifestáciou na Devíne.* Väzbu so siedmym pádom *(rátať s dačím)* v rýchlej a menej pozornej reči môžeme preniesť k príbuznému slovesu, a to preto, lebo sa nám takéto slovesá — povedali by sme — spletú vo vedomí (asociácia), a potom sa spletú, ale i popletú (kontaminujú) aj ich väzby. Pravdaže, týmto naznačujeme iba vysvetlenie nastolenej chyby slovesnej väzby. Nemôže to byť jej ospravedlnenie.

Veta, v ktorej je posudzovaná nesprávna väzba, mala znieť takto: *Zatiaľ sa neuvažuje o národnej manifestácii na Devíne.*

A napokon. Vraj máme pracovníkov rozhlasu na chybu upozorniť. Ako sa ukazuje, spĺňame túto výzvu. — Ale takto upozorňovať môže každý starostlivejší používateľ spisovnej slovenčiny. Bola by to dobrá služba jazykovej kultúre. (Na popletenie väzieb sme upozorňovali v Slovenskej reči 30, 1965, str. 318—319.)

G. Horák

Obecný súhlas alebo všeobecný súhlas? — Náš spolupracovník R. K. z Bratislavy nám píše: „Veľmi často, najmä v odborných článkoch, sa používa prídavné meno *obecný* v spojeniach: *obecný súhlas, obecný pokrok, obecný návyk* a pod. Je to správne?"

Odpovedať môžeme celkom jednoznačne: nie je to správne. Prídavné meno *obecný* je vzťahové prídavné meno utvorené od podstatného mena *obec*. To značí, že určuje niečo, čo patrí obci, čo sa týka obce, čo sa vzťahuje na obec, napríklad: *obecná hora, obecná cesta, obecný býk, obecná knižnica* a pod. V spojeniach *obecný súhlas, obecný pokrok, obecný návyk* nie je prídavné meno *obecný* na mieste. Namiesto neho má byť v týchto spojeniach prídavné meno *všeobecný*, čo podľa Slovníka slovenského jazyka značí „týkajúci sa všetkého, všetkých". Náš spolupracovník má teda plnú pravdu, keď píše, že spojenia *obecný súhlas, obecný pokrok, obecný návyk* majú správne znieť: *všeobecný pokrok, všeobecný súhlas, všeobecný návyk.*

My k týmto príkladom pridáme ešte niekoľko spojení z oblasti terminológie, kde sa tiež dosť často používa nenáležité prídavné meno *obecný*. Napríklad v odborných matematických textoch sa stretáme so spojením *obecné číslo* miesto správneho *všeobecné číslo;* v geometrii sa dakedy vyskytuje spojenie *obecný trojuholník* miesto náležitého *všeobecný trojuholník;* v logike sa používa spojenie *obecný pojem* miesto správneho *všeobecný pojem* atď.

Iný prípad nenáležitého používania prídavného mena *obecný* sú botanické a zoologické názvy, napr. *čakanka obecná, krt obecný* a pod. V spisovnej slovenčine sa v botanickom a zoologickom názvosloví isté druhy rastlín alebo zvierat označujú prívlastkom *obyčajný*, ktorý sa pridáva k rodovému menu. Správne je teda *čakanka obyčajná*, a nie *čakanka obecná krt obyčajný*, a nie *krt obecný*. Takto sa používanie slova *obyčajný* ustálilo v botanickej a zoologickej nomenklatúre už dávnejšie.

Š. Michalus

Sobáš — sobášny, a nie sňatok, sňatkový. — „V Pravde z 23. októbra 1968 bol v rámci televízneho programu uverejnený názov filmového seriálu *Sobáše z rozumu.* No v Práci z toho istého dňa bol spomenutý seriál pomenovaný *Sňatky z rozumu.* Môžu sa obidva výrazy používať v spisovnej slovenčine?" Túto otázku nám položil M. O. z Petrovian, okres Prešov.

V súčasnej spisovnej slovenčine sa obrad uzavretia manželstva (svadobný obrad) volá *sobáš*. Hovoríme o cirkevnom sobáši, o civilnom alebo občianskom sobáši. Ľudia sa chystajú na sobáš. I v známej ľudovej piesni sa hovorí o sobáši: *...v sobotu pierko dáš, v nedeľu pôjdeme na sobáš.* Podstatné meno *sňatok* sa v Slovníku slovenského jazyka IV (str. 131) hodnotí ako zastarané. V spisovnej češtine sa používa slovo *sňatek*, ktoré vyjadruje spojenie muža a ženy do manželského zväzku. Spisovná čeština nepozná slovo *sobáš*.

Od podstatného mena sobáš sa slovotvornou príponou *-ny* tvorí prídavné meno *sobášny (sobášny list, sobášne šaty).* V spisovnej češtine sa používa prídavné meno *sňatkový (sňatkový podvodník, sňatková kancelář).*

Svadobný obrad, ktorým sa uzatvára manželstvo, sa v súčasnej spisovnej slovenčine volá *sobáš*. Správny názov televízneho seriálu v spisovnej slovenčine je *S o b á š e z rozumu.*

J. Jacko

Štatistikárka, štatistička, štatistka. — I. Š. z Bratislavy sa spytuje, či jestvuje v slovenčine slovo *štatistikárka.* Tento výraz ho zarazil v inzeráte obchodného domu Prior, ktorý hľadá „štatistikárku s praxou v obchode".

Slovo *štatistikárka* v slovenčine naozaj jestvuje, hoci zatiaľ ho nezachytáva ani SSJ. Doplnky k Slovníku slovenského jazyka však uvádzajú slovo *štatistikár.* Je to človek, ktorý pracuje v štatistike alebo sa zaoberá štatistickým výskumom. Takouto činnosťou sa bežne zaoberajú aj ženy, preto niet dôvodu, prečo by nejestvovala i štatistikárka. To je však len prvá časť odpovede. Slová *štatistikár i štatistikárka* sú štylisticky príznakové, možno ich použiť len v hovorovej reči, v inzeráte nie. Neutrálne spisovné pomenovanie pre človeka vykonávajúceho spomínanú činnosť je *štatistik,* ak ide o ženu, *štatistička.* Tieto slová nájdeme aj v IV. diele SSJ. Treba ešte vari spomenúť, že celkom odlišný význam majú slová *štatista, štatistka.* V divadle sa nimi označujú členovia komparzu, ktorí robia štafáž. Inak sa tak volajú aj ľudia, čo sa nezúčastňujú aktívne pri dajakej udalosti.

Záver: Slová *štatistikár, štatistikárka* sú hovorovými obmenami pomenovaní *štatistik, štatistička.* Slová *štatista, štatistka* majú celkom iný význam.

M. Pisárčiková

Nie priskyrica, pryskyrica, ale živica! — Žiačka I. K. zo ZDŠ v Nitre obrátila sa na nás s otázkou, ktorá z dvoch podôb toho istého slova je správna: *priskyrica* alebo *pryskyrica?* S uvedeným slovom sa stretla v pravopisnom diktáte. Pri zdôvodňovaní pravopisu tohto slova vychádzala zo slova *prýštiť,* a preto použila tvar *pryskyrica,* kým v diktáte sa požadoval druhý tvar.

Pravidlá slovenského pravopisu neuvádzajú ani jednu podobu, A. Z a u n e r v Praktickej príručke slovenského pravopisu, III. vyd. (Obzor 1966) na str. 387 má podobu *pryskyrica* označenú hviezdičkou, čím zaraďuje toto slovo k nesprávnym slovám v súčasnej spisovnej slovenčine, a žiada používať slovo *ž i v i c a.* Slovník slovenského jazyka III (SAV Bratislava 1963) na str. 591 má podobu *priskyrica,* na str. 657 *pryskyrica.* Pri obidvoch podobách za správne pokladá iba slovo *živica.*

Aj keď je v spisovnej slovenčine správne iba slovo *živica,* ak sa použije cudzie slovo (ide o bohemizmus) napr. v odbornom štýle na vysvetlenie, v slovníkoch a pod., malo by mať len jednu podobu. Najskôr vyhovuje tvar *pryskyrica* (používaný s y prísilonom aj v českom jazyku), etymologicky aj analogicky odvodený zo slova *prýštiť.*

E. Bajzíková

Túlať sa — zatúlať sa. — Š. M. z Radatíc, okres Prešov, sa pýta: „Ktoré sloveso v spisovnej slovenčine je správne: *zatúlať sa,* či *zatúľať sa?* Upozorňuje

nás, že v Smene z 27. a 29. novembra 1968 bolo sloveso *zatúlať sa* zapísané so spoluhláskou *ľ* v týchto vetách: „Ak sem zatúľa slobodný, logicky skončí v náručí učiteľky. — Augustové dni, dozvuky ktorých sa zatúľali aj sem, dedinu sprvu zjednotili."

V spisovnej slovenčine poznáme len zvratné sloveso *túlať sa, zatúlať sa* so spoluhláskou *l*. Obdobne aj v príbuzných slovách je spoluhláska *l*, napr.: *tulák tuláčka tulácky, túlanka, potulovať sa, potulka, túlavý, zatúlaný.*

Z toho vidieť, že v obidvoch vetách malo mať sloveso *zatúlať sa* spoluhlásku *l*. Navyše v prvej vete chýba zvratné *sa*. Vety mali znieť takto: *Ak sa sem zatúla slobodný, logicky skončí v náručí učiteľky. — Augustové dni, dozvuky ktorých sa zatúlali aj sem, dedinu sprvu zjednotili.*

J. Jacko

Ťarchavosť, gravidita, tehotnosť. — Vydavateľstvo Osveta, n. p., Martin: „Pripravujeme veľké lekárske dielo Gynekológia a pôrodníctvo a chceme mať jasno v používaní základných termínov *ťarchavosť, gravidita, tehotenstvo* a s nimi príbuzných slov."

Odborné termíny *ťarchavosť, gravidita, tehotenstvo* a ich odvodeniny sú synonymné, rovnoznačné. Vieme, že lexikálna variabilita prevažujúca sa značným počtom synonymných slov a výrazov je dôležitou vlastnosťou kultivovaného, vycibreného spisovného jazyka. V oblasti terminológie, ak máme na mysli spisovné odborné vyjadrovanie, býva oveľa menej možností výberu z niekoľkých termínov. Uvedené príklady sú dosť vzácnou výnimkou. Okrem toho synonymita termínov je pre terminológiu nevýhodná, lebo sťažuje presné dorozumievanie (v našom časopise sa už o tom uvažovalo — pozri J. Horecký, *Úloha synoným v terminológii*, KS 2, 1968, 321—323). Preto pri riešení danej otázky načim pripomenúť osvedčenú terminologickú zásadu: jeden pojem — jeden termín. Z tejto zásady vychodí, že v odbornom spisovnom vyjadrovaní treba jestvujúce synonymá rovnakej štylistickej hodnoty postupne odstraňovať. A práve pri zostavovaní reprezentatívneho diela *Gynekológia a pôrodníctvo* je vhodná príležitosť vyrovnať sa náležite aj s týmito synonymami. Odporúčame používať cudzí termín *gravidný* a jeho domáci pendant *ťarchavý* a pravdaže aj ich odvodeniny *gravidita* a *ťarchavosť*. V popularizačných prácach môže sa uplatniť celý synonymický rad, hoci v tej istej príručke je vhodné i žiaduce pridržať sa spomenutej názvoslovnej zásady. Napokon pokladáme za nevyhnutné podotknúť, že slová od základu *tehotný* sa aj napriek vžitosti a častému výskytu doteraz pociťujú ako nedomáce.

I. Masár

NAPÍSALI STE NÁM

Vážení,

nedávno som bola v našom svetoznámom kúpeľnom meste v Piešťanoch. Na rušnom námestí predajňa obuvi mala takúto reklamu: *Jaro plné poésie.*

A v Novom Meste nad Váhom — zasa na námestí — je holičstvo s reklamou *Navštevujte nás pravideľne!*

Prosím Vás, dokedy budú takéto nápisy urážať náš jazykový cit? Veď v predajniach, v holičstvách nás obsluhujú odborníci. Nemohli by mať títo odborníci (v svojom odbore!) aspoň základné jazykové znalosti? Keby ich mali (niektorí určite majú, ale im na reči vôbec nezáleží), tak by podobné nápisy nedali do okien ani v zastrčenej ulici, nieto na námestiach našich miest, kde predsa len s novou jarou prejde veľa nových ľudí. Aj ľudí s láskou k materinskej reči, ktorí na kritizovaných reklamných nápisoch právom očakávali takéto znenie: *Jar plná poézie* a *Navštevujte nás pravidelne!*

K. Kušnírová

* * *

V hromadných komunikatívnych prostriedkoch rozširujúcich spisovný úzus som sa stretol s nespisovnými formami daktorých vyjadrovacích prostriedkov. V prvom prípade išlo o morfologicky nesprávnu podobu slova a v druhom o pravopisný jav v slove odvodenom od vlastného mena.

Ján Rezník v básni *S vodou na jazyku* (rozhlasová relácia *Z dielne poézie*, 4. 3. 1969) použil vlastné meno *Absolón* v nominatíve plurálu v podobe *Absolóni*. Meno *Absolón* v 1. páde mn. č. má mať tvar *Absolónovia* a načim ho skloňovať podľa vzoru chlap ako krstné mená *Vladimír — Vladimírovia, Jozef — Jozefovia*, ktoré majú pádovú príponu *-ovia*.

Prípona *-ovia* má opodstatnenie aj v nominatíve plurálu v priezviskách, ktoré sú veľmi frekventované, ale neoznačujú rodinných príslušníkov, iba nositeľov toho istého mena *(Novákovia, Krnovia)*. Na označenie ľudí v príbuzenskom vzťahu používajú sa tvary na *-ovci (Novákovci, Krnovci, Kráľovci)*. Načim preto odlíšiť v 1. páde mn. čísla priezviská označujúce príslušníkov rodiny a priezviská, ktorých nositelia nie sú v príbuzenskom vzťahu, a to analogicky príponou *-ovia* ako pri krstných menách, kde nositelia rovnakého krstného mena nie sú v príbuzenskom vzťahu *(Martin — Martinovia, Ladislav — Ladislavovia, Michal — Michalovia)*.

* * *

Malá encyklopédia Slovákov (Smena 14. 2. 1969) uvádza tvar *francký*. Spisovný správny tvar adjektíva je *f r a n s k ý*. Slovo je utvorené príponou *-ský* od vlastného podstatného mena *Frank*. Kmeňové *k, g* pred príponou *-ský* zaniká *(New York — newyorský, Hamburg — hamburský)*. Ak je pred *g* samohláska, vtedy *g* nezaniká *(Haag — haagský, Chicago — chicagský)*.

J. Gaher

Väzba slovesa *uvažovať*. G. Horák 284
Obecný súhlas alebo všeobecný súhlas? Š. Michalus . . 285
Sobáš — sobášny, a nie sňatok, sňatkový. J. Jacko . . . 285
Štatistikárka, štatistička, štatistka. M. Pisárčiková . 286
Nie priskyrica, pryskyrica, ale živica! E. Bajzíková . 286
Túlať sa — zatúlať sa. J. Jacko 286
Ťarchavosť, gravidita, tehotnosť. I. Masár 287

Napísali ste nám

K. Kušnírová 288
J. Gaher 288

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 3, 1969, číslo 8. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.
©by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1969.

Cena Kčs 3,—